

■ *Inițierea în paginile «Erei socialiste» a unei importante dezbateri privitoare la stadiul în care se află sociologia românească, a gradului în care ea răspunde exigențelor fazei actuale de evoluție a societății noastre este binevenită. Ea oferă oportunitatea unui schimb de vederi la care ar fi de dorit să participe nu numai sociologi, dar și cei care beneficiază actual sau potențial de activitatea sociologică.*

Nu cred că este util a insista asupra importanței sociologiei pentru societatea noastră în momentul de față. Sociologia este chemată, sarcină de o responsabilitate covârșitoare, să-și aducă contribuția la elaborarea și implementarea noilor strategii de dezvoltare socială impuse de etapa calitativ diferită în care ne aflăm.

Este momentul ca noi, sociologii, să ne punem în mod frontal o întrebare esențială atât pentru perspectiva acestei discipline cât și pentru modul în care ea este utilă perfecționării societății noastre socialiste: este oare sociologia românească pregătită să răspundă prompt și cu eficiență la solicitările practice ale societății noastre? Și, mai mult decât atât, se află ea într-un proces de dezvoltare care să asigure ca, în perspectiva anilor ce vin, așteptările, care vor fi, cu siguranță, tot mai ridicate în ceea ce privește contribuția sa la rezolvarea diferitelor probleme sociale și la implementarea unor eficiente strategii de dezvoltare, să fie satisfăcute?

Sociologia românească, încotro?

Cătălin Zamfir

Având în vedere vocația sa critică, sociologia se cade să fie, mai înainte de toate, critică față de ea însăși. O abordare festivă, autoliniștitoare nu poate fi de nici un folos. Dimpotrivă, împiedicând formularea problemelor reale care se cer soluționate, aceasta nu poate duce la o atitudine care să favorizeze dezvoltarea disciplinei noastre. Din acest motiv cred că discuția ar trebui să se concentreze asupra diagnosticării dificultăților, problemelor și a formulării soluțiilor acestora.

Dincolo de o serie de succese notabile obținute, imaginea generală pe care sociologia noastră o prezintă în momentul actual este, după părerea mea, precumpănitor de stagnare, de „batere a pasului pe loc”. Și aceasta nu este, așa cum ne-ar face plăcere să credem, o „criză de creștere”, inevitabilă într-o anumită perioadă,

dar anunțând o dezvoltare rapidă în viitor. Ea este rezultatul unor multipli factori, inclusiv al unor strategii de dezvoltare eronate, pe care noi, sociologii, le-am adoptat încă de la început și care, în lipsa unor analize mai temeinice, nu au fost corectate, ci perpetuate. Poate că unora li se va părea excesiv de dură o asemenea apreciere. În fapt, estimarea generală nu este atât de importantă, ci analiza principalelor dificultăți concrete ale sociologiei noastre în momentul actual și, ceea ce este și mai important, discutarea soluțiilor care ar trebui adoptate. Voi încerca să trec în revistă unele dintre ele.

■ **CERCETAREA SOCIOLOGICA EMPIRICĂ.** O sociologie activă, mai ales în condițiile societății noastre, angajată pe calea unei dezvoltări sociale planificate, experimentând noi forme de organizare socială, se manifestă în mod esențial prin inițierea de mari proiecte de cercetare empirică. Primul aspect ce se cere analizat este cel **tematic, cantitativ**. Este un fapt pozitiv că sociologia noastră încă de la început s-a orientat spre investigarea marilor procese sociale caracteristice pentru societatea noastră. O analiză întreprinsă de Ion Ungureanu asupra tematicii revistei de sociologie demonstrează că activitatea sociologică a răspuns cu promptitudine preocupărilor conducerii de partid și de stat (vezi „Era socialistă” nr. 7/1980). Dacă însă marile procese sociale caracteristice construcției societății socialiste au fost în general abordate, mai puțin efort de cercetare a fost investit în analiza dificultăților, a problemelor pe care o asemenea întreprindere, în mod inevitabil, le are de înfruntat.

După o fază de entuziasm, caracterizată prin lansarea, nu întotdeauna susținută de capacități profesionale corespunzătoare, a numeroase proiecte de cercetare, era de așteptat o anumită restrângere a lor. Experiența inițială a fost de natură să convingă că o cercetare sociologică, menită să ducă la rezultate satisfăcătoare, nu poate fi realizată numai cu entuziasm și bune intenții, ci necesită o bună pregătire teoretică și metodologică.

În momentul de față, numărul cercetărilor sociologice empirice de amploare aflate în curs de desfășurare a scăzut, fiind chiar îngrijorător de redus. Numeroase teme importante pentru dezvoltarea societății noastre sunt, practic, neinvestigate sociologic. În mod normal, pentru fiecare mare proces sau aspect important al realității noastre sociale ar trebui să existe cel puțin 2-3 grupuri de cercetare care să lucreze în mod independent. Un asemenea lucru nu înseamnă „paralelism” și nici „irosirea forțelor”, ci reprezintă o condiție necesară a dezvoltării rapide a științei.

Lucrul „în paralel” asigură varietatea necesară a abordărilor și a opiniilor, stimularea reciprocă, cumularea rezultatelor, crearea unei comunități științifice proprii capabile a susține o dezvoltare rapidă a cunoașterii în fiecare dintre domeniile cercetate. Prin multidimensionalitatea ei, cercetarea socială poate fi realizată mai eficient prin dezvoltări complementare, fiecare echipă explorând o perspectivă posibilă, aplicând un grup de metode. Rezultatele astfel obținute se confruntă și se validează reciproc.

Deficient este nu numai numărul temelor abordate empiric. Există mari domenii ale sociologiei în care nu avem specialiști suficient de formați, la zi cu literatura de specialitate pe plan mondial și care să impună standarde de profesionalism suficient de ridicate. Menținându-ne pe linia estimărilor cantitative, se poate considera că pentru fiecare domeniu important al sociologiei ar fi necesar să existe minimum 3-5 buni specialiști, care să furnizeze cunoștințele necesare achiziționate pe plan mondial, să inițieze cercetările necesare, să asigure formarea noilor generații de specialiști. În fapt, suntem încă departe de o asemenea situație.

Din punctul de vedere al calității cercetărilor sociologice empirice, se poate distinge un progres cert. Dacă în anii '60 cercetarea sociologică era realizată de către „începători”, susținută mai mult de bune intenții decât de capacitățile științifice suficiente, în timp cei care au rămas și s-au specializat în sociologie și-au perfecționat progresiv pregătirea științifică. Există însă încă mult „amatorism” în cercetare. Sunt prea multe cercetări care nu sunt caracterizate printr-o concepție clară asupra scopurilor urmărite, ci prezintă deficiențe grave din punct de vedere teoretic, precum și metodologic. Unele sunt încă inițiate sensibil sub nivelul cunoștințelor acumulate, ceea ce le face dintru început marginale, slab productive. Așa se explică faptul că destul de multe cercetări sociologice, deși antrenează forțe umane impresionante, nu se soldează cu rezultate notabile. Există încă o mare disproporție între eforturile investite în realizarea cercetărilor și cantitatea și calitatea rezultatelor obținute. Multe cercetări sunt abandonate fără ca vreun rezultat al lor să fi fost finalizat. Și chiar când rezultatele sunt publicate, se întâmplă adesea ca ele să se reducă la tabele nesfârșite de date, care nu reprezintă însă, totodată, și fapte semnificative. Puține fapte solide, generalizări empirice pot fi găsite în literatura noastră sociologică, care să prezinte suficientă încredere, stimulând noi cercetări, prilejuind baza unor elaborări teoretice. Mai ales în ultimul timp, numărul cărților și al studiilor care să redea sistematic rezultatele diferitelor cercetări empirice este foarte redus, părând a fi chiar într-o anumită scădere. La aceasta contribuie și o anumită creștere a exigenței științifice,

ceea ce este foarte pozitiv, dar un factor important îl constituie cu siguranță și numărul scăzut de cercetări, cât și calitatea mediocră a multora dintre ele. Așa se explică de ce literatura noastră sociologică este lipsită de lucrări de referință în ceea ce privește analiza empirică a marilor procese sociale care caracterizează dinamica țării noastre.

■ **VALORIFICAREA REZULTATELOR CERCETĂRILOR SOCIOLOGICE.** Acest aspect reprezintă una dintre problemele critice ale disciplinei noastre în momentul de față. Eficiența scăzută a cercetărilor sociologice întreprinse în ultimul timp se explică și printr-o concepție, pe care o cred greșită, privitoare la modalitățile valorificării sociale a rezultatelor cercetării. Pe de o parte, există frecvent o neînțelegere în legătura cu contribuția sociologiei la elaborarea de soluții pentru problemele practice pe care societatea, în diferitele ei sfere, le are de rezolvat, Unii sociologi au supraestimat capacitatea principială, cât și pe cea reală, de la un moment dat, a sociologiei de a formula asemenea soluții. Ceea ce vreau să afirm este că unii sociologi, animați de cele mai bune intenții, și-au asumat necritic sarcini care depășeau posibilitățile efective, înțelegând simplist activitatea de soluționare a problemelor sociale. Trebuie avut în vedere faptul că activitățile sociale practice, în complexitatea lor, au numeroase componente sociale, psihologice, economice, politice, juridice, morale, ecologice etc. Sociologic însă oferă acces doar la unele fațete ale realității, nu la toate. Din această cauză, o soluție la o problemă practică, cel mai adesea, nu poate fi formulată doar de către sociolog, ci trebuie să fie rezultatul unei colaborări multidisciplinare.

Pe de altă parte, sociologul are, de regulă, o orientare diferită de cea a practicianului. El este mai mult un „cercetător”, centrat pe înregistrarea faptelor, depistarea mecanismelor reale, și mai puțin un „tehnician”, „inginer”, făuritor de noi sisteme sociale. Ceea ce se numește „ingineria socială” este încă puțin dezvoltată și probabil că ea nu va fi creată exclusiv în câmpul sociologiei. În fapt, sociologul actual are o orientare precumpănitoare de „cercetător”. Adesea el este chiar prea puțin familiarizat cu activitățile complexe ale sistemelor sociale practice în care este solicitat să desfășoare cercetări specifice profesiei sale. Pentru a sugera soluții satisfăcătoare, sociologul are nevoie de colaborarea efectivă cu practicianul din sistemul respectiv. De cele mai multe ori, practicienii sunt în poziție mult mai bună de a formula soluții decât sociologii veniți din afara sistemului în cauză și care pot să nu înțeleagă unele aspecte practice foarte importante. Sociologul poate asista pe

practician, oferindu-i cunoștințele sale specializate, informații concrete rezultate din cercetare. El poate lărgi capacitatea practicianului de a formula soluții eficiente, în mod special prin „conștiința sociologică” la a cărei dezvoltare contribuie. Soluțiile practice cele mai bune pot apărea deci mai degrabă ca rezultat al dialogului dintre practician și sociolog, în care, desigur, este bine să fie incluși și alți specialiști.

Cred că din această perspectivă trebuie înțeleasă în principal sursa insatisfacției, exprimată nu de puține ori de către sociologi, că soluțiile pe care ei le formulează nu sunt luate în considerare într-o măsură satisfăcătoare. Acest lucru se întâmplă, în primul rând, nu exclusiv, desigur, pentru că soluțiile formulate de către aceștia nu sunt cel mai adesea practicabile. Avem în vedere și faptul că insatisfacția sociologului în această privință este rezultatul unei atitudini necritice și din alt punct de vedere. Adoptarea unei soluții de către un sistem social este prin excelență un proces social, care intră el însuși în perimetrul de cercetare al sociologiei. Sociologul trebuie nu să se „plângă” că sugestiile sale nu sunt luate în seamă, ci să caute să înțeleagă de ce se întâmplă așa ceva, să identifice cauzele, eventualele surse de rezistență în procesul de schimbare și să încerce să le depășească.

Rapoartele de cercetare sunt deficiente nu numai din punctul de vedere al soluțiilor formulate, dar și din cel al „formeii” lor. Aș zice că nu avem încă cristalizat **un stil** al raportului de cercetare sociologică adresat practicianului, specialistului din alt domeniu decât cel al sociologiei. Cele mai multe dintre rapoartele de cercetare sunt de necitit pentru nesociolog, reprezentând adesea o îngrămădire de teorii, considerații metodologice și cifre, într-un limbaj excesiv de tehnicizat și nu arareori redactat neglijent și confuz. Datorită unei mulțimi de împrejurări, tocmai faza redactării raportului este cea mai grăbită, acordându-se puțină importanță modului în care acesta este realizat.

Modul total ineficient, din punctul de vedere al comunicării, în care rapoartele de cercetare sunt formulate se datorează în principal faptului că nu există o idee clară asupra „funcției” acestuia. Și un alt factor contribuie la aceasta. Conform practicii curente, raportul de cercetare este multiplicat în câteva exemplare, dintre care 1-2 intră la arhivă, iar alte câteva (cel mai adesea unul singur) se rătăcește prin sertarele unui presupus beneficiar. O asemenea situație nu poate oferi stimulentele necesare unui efort susținut de redactare a raportului, de găsire a formei celei mai adecvate unei comunicări eficiente,

În fapt, utilitatea unui raport de cercetare stă în furnizarea unor informații concrete pe care practicienii nu le dețin decât poate într-o modalitate nesistematică, intuitivă, în sensibilizarea lor sociologică (adică ceea ce am numit crearea unei „conștiințe sociologice”), prin sporirea capacității lor de a înțelege componentele sociale ale activității pe care o desfășoară. Iar pentru a realiza o asemenea funcție raportul sociologic de cercetare trebuie să fie adresat nu unui număr restrâns de persoane, fie ele factori importanți de conducere dintr-un sistem, ci să fie difuzat larg în masa celor angrenați în activitatea respectivului sistem, devenind unul dintre instrumentele autoconducerii și participării la toate forurile care, într-un fel sau altul, se ocupă de genul respectiv de probleme.

Sistemul actual al rapoartelor de cercetare este deficitar și din alt punct de vedere. El contribuie la izolarea reciproca a cercetătorilor, împiedică comunicarea dintre ei, crearea unei active continuități sociale în cercetare. Fiind multiplicată într-un număr extrem de mic de exemplare, rapoartele de cercetare, chiar dacă ajung la forurile responsabile dintr-un sistem oarecare, nu au cum să pătrundă în circuitul științific al comunității sociologilor. Un alt sociolog, chemat să investigheze același tip de probleme, nu are cum să beneficieze de experiența și rezultatele acumulate de către cei care au lucrat înaintea lui. El este nevoit adesea să reia de la cap întreaga muncă. Cu alte cuvinte, „valorificarea științifică” a cercetării este, practic, nulă într-un asemenea sistem.

Prin valorificarea științifică a unei cercetări sociologice empirice înțeleg difuzarea rezultatelor acestora în circuitul profesional, transformarea lor în „bun” colectiv al comunității științifice, de la care ceilalți cercetători să pornească. Difuzarea rapoartelor sociologice de cercetare trebuie deci să se facă nu numai în masa sistemelor sociale interesate, ci și în sistemul cercetării sociologice înseși, reprezentând o formă fundamentală de comunicare între specialiști, contribuind, totodată, la creșterea caracterului cumulativ al cercetării științifice.

Se știe că valorificarea sub formă de cărți și studii publicate în reviste de specialitate, deși foarte importantă, este principial limitată. Nu numai ca timp (publicarea durează adesea mult prea mult), dar și din punctul de vedere al conținutului. Sunt o serie de date care prezintă un interes mai particular și care, în mod normal, nu este necesar să intre în circuitul publicistic mai general. Raportul de cercetare adresat nu numai practicienilor, ci și specialiștilor interesați în respectiva problemă reprezintă, din această cauză, un mijloc indispensabil al valorificării

științifice. De fapt, această tehnică este demult încetățenită în țările cu sociologie dezvoltată.

Difuzarea largă a rezultatelor sub formă de rapoarte de cercetare, pe lângă faptul că asigură o eficientă valorificare practică și științifică, prezintă și alte funcții. Ea motivează pe cercetător în realizarea unui raport de cercetare de calitate (altfel scrii un material care va fi citit de sute de persoane decât dacă el este adresat lecturii probabile a câtorva persoane). În plus, el reprezintă mijlocul cel mai eficace al comunității științifice de control profesional, promovând standarde profesionale ridicate. Adesea, munca sociologilor poate fi estimată de către comunitatea științifică doar pe baza acestor lucrări.

Este un loc comun a spune că o știință există prin publicații — cărți și studii, apărute în reviste de specialitate. Aici sunt obiectivate valorile create în câmpul respectivei științe; pe de o parte constituind fundamentul material al dezvoltării sale progresive, iar pe de altă parte influențând, în exterior, activitatea practică. Și din acest punct de vedere s-au obținut rezultate bune. Calitatea publicisticii sociologice s-a îmbunătățit în mod constant. Nu același lucru se poate spune însă și despre „cantitatea” lor, care se pare că a staționat. Există însă și în ceea ce privește conținutul publicisticii sociologice o serie de aspecte negative. Și chiar dacă acestea nu caracterizează în întregime publicistica sociologică actuală, multe dintre ele nefiind nici măcar dominante, ele există și, după părerea mea, au o prezență suficient de semnificativă încât să merite a atrage atenția asupra lor.

■ **CERCETAREA SOCIOLOGICĂ TEORETICĂ.** A fost menționată, în discuțiile de până acum, o anumită „obsesie” metodologică și epistemologică, o prezență în exces a preocupărilor de acest gen. Este clar că nimeni nu dorește să conteste importanța studiilor de metodologie și epistemologie în dezvoltarea unei discipline, Cred că este de asemenea ușor de acceptat că prezența lor în exces în raport cu studiile care abordează în mod frontal probleme de conținut propriu-zis ale sociologiei reprezintă un simptom al imaturității sau chiar al stagnării. Preocupările de metodologie „în gol”, fără cercetare efectivă, întreprinsă în speranța că rezultatele lor vor fi utile pentru alții în cercetările viitoare, riscă să fie slab productive pentru dezvoltarea științei, putând fi chiar marginale. Desigur, avem nevoia de buni specialiști în metodologie. Dar totodată ar fi greu de acceptat că putem avea o metodologie bună în condițiile unei cercetări științifice slabe. Metodologia nu se poate

dezvolta decât în strânsă legătură cu practica efectivă de cercetare, altfel ea putând deveni mai mult un exercițiu scolastic, cu puține șanse de a influența efectiv cercetarea. Mai degrabă am avea nevoie de câteva bune manuale de metodologie, traduse sau elaborate original, care să difuzeze achizițiile realizate deja pe plan mondial.

Sunt de acord cu Mihaela Achim că și prezența excesivă a studiilor de epistemologie reprezintă o trăsătură negativă a publicisticii noastre sociologice. E imposibil a dezvolta o teorie asupra sociologiei dacă practica efectivă a acesteia este insuficientă. Reflexiile epistemologice, dacă nu se fac pe terenul real, iar nu pe cel imaginar al științei, tind să devină simple speculații, fără nici un efect asupra cercetării științifice practice. Nu cred însă că aceste două tipuri de obsesii, reale, desigur, reprezintă caracteristicile cele mai negative ale publicisticii noastre sociologice.

Una dintre trăsăturile negative care se mai manifestă încă destul de frecvent o constituie amatorismul teoretic și metodologic, lipsa de informare științifică la nivelul de dezvoltare a sociologiei, cât și utilizarea stângace a metodelor de cercetare. Se mai pot găsi în publicațiile noastre naivități teoretice alături de greșeli metodologice elementare.

După opinia mea, principala lipsă a sociologiei noastre nu este de natură metodologică, ci teoretică. A existat mult timp părerea că filozofia marxistă oferă sociologiei o bază teoretică completă, aceasta din urmă trebuind să se orienteze mai mult spre cercetarea empirică. Au rezultat de aici, pe de o parte, o subdezvoltare a componentelor teoretice, iar pe de altă parte un empirism superficial. Lipsurile teoretice au fost adesea suplinite prin discuții interminabile și sterile despre înțelesul diferiților termeni ai sociologiei (care, de altfel, nu au nici o semnificație în afara unui ansamblu teoretic încheiat) sau de citarea nesfârșită și cel mai adesea superficială (uneori apologetică, alteori neînțelegător critică) a altor lucrări. Dacă analizăm referirile din unele texte publicate, vom fi surprinși de faptul că ele se fac mai mult la expresii care par să sune frumos, la fraze rupte din context cu puțină semnificație decât la teorii propriu-zise sau la enunțuri teoretice distincte.

Deficiențele teoretice au generat dificultăți în înțelegerea marilor procese sociale care au loc în societatea noastră, ducând la o descriere empiristă superficială a realității. Ceea ce caracterizează empirismul de care unele studii sociologice dau dovadă nu este descriptivismul excesiv, ci, paradoxal, ruptura sa profundă de realitate. Ele nu oferă cititorului fapte, descrieri ale realității sociale, ale proceselor și

mecanismelor care funcționează aici, ci doar **rezultatele** prelucrării unor chestionare, prezentate în zeci de tabele, cu sute de cifre. Rezultatul obținut prin intermediul unui chestionar nu este încă un fapt. El devină fapt de-abia după ce a fost examinat critic de către sociolog, după ce s-a stabilit adevărata sa semnificație. Lipsa unei asemenea analize critice poate duce la o imagine eronată a realității. Se întâmplă uneori și asemenea situații; imaginea rezultată din cercetare este diferită dramatic de ceea ce bunul simț și experiența comună indică. Datele nu se încheagă într-o imagine articulată și credibilă a realității, ci li se asociază semnificații forțate, proiecții necritice ale unor scheme teoretice rudimentare.

S-a remarcat că există în sociologie în general, inclusiv în sociologia noastră, o manie a chestionarului. În campania lor împotriva acestei manii, unii însă dovedesc un negativism excesiv și lipsit de constructivism. Greșeala apare doar atunci când chestionarul devine singurul canal de culegere a informațiilor despre realitate. În asemenea situații ai impresia că chestionarul reprezintă mai mult o barieră între sociolog și realitate decât un mijloc efectiv de cunoaștere empirică. Există cazuri în care sociologul doar ocazional vizitează unitatea socială pe care o cercetează, modalitatea aproape exclusivă prin intermediul căreia ia cunoștință de obiectul său fiind chestionarul. Uneori aplicat chiar de alții! Utilizarea necalificată și neorientată de un cadru teoretic clar a chestionarelor reprezintă o sursă majoră de erori în sociologie. Iar rezultatele lor conțin foarte puține fapte clare și distincte.

■ **CONTINUITATEA ȘI CUMULATIVITATEA CERCETĂRII.** Una dintre cele mai evidente caracteristici negative ale sociologiei noastre, specifice fazei de început, o reprezintă scăzuta continuitate și cumulativitate a cercetărilor. O știință nu poate trăi decât dacă se desfășoară în cadrul unei comunități științifice umane, ca rezultat al cooperării colective. Acest lucru este cu atât mai valabil pentru sociologie. Deși putem vorbi despre o „matematică românească”, de exemplu, atunci când este vorba despre „sociologia românească” avem în minte ceva mult mai specificat. Prin însuși obiectul său de studiu — realitatea socială nu numai în general, dar mai ales cea concretă, specifică unei comunități umane —, sociologia are un pregnant caracter național. Pentru a folosi expresia lui Gusti, ea este, într-o mare măsură, o „știință a națiunii”.

Nu cred că mai este cazul să precizăm că există o mișcare sociologică internațională la care trebuie să ne racordăm și de rezultatele căreia trebuie să

beneficiem. Ceea ce vreau să spun este că sunt o mulțime de lucruri pe care numai sociologii ce trăiesc într-o anumită țară le au în comun. O parte însemnată a efortului lor este consumată în investigarea acestora. Necesitatea cooperării, comunicării, cumulării rezultatelor la nivelul comunității științifice naționale este, din această cauză, mult mai presantă pentru sociologie. Aș putea spune că publicațiilor de la noi le lipsește „simțul” apartenenței la comunitatea noastră științifică. Aceasta lipsă reiese foarte clar dacă analizăm referirile bibliografice induse în mod efectiv, funcțional, iar nu formal, în lucrările apărute. Este normal poate ca majoritatea citărilor și referirilor să se facă la sociologi străini. Dar o parte însemnată a acestor referiri este nevoie să se facă la autori români în ceea ce privește atât enunțurile teoretice generale cât, mai ales, faptele puse în evidență și teoriile referitoare la realitatea noastră.

De regulă, literatura noastră sociologică pare mai mult o producție constituită marginal, în prelungirea celei universale, cu slabă comunicare internă, atât de importantă pentru crearea unei reale comunități științifice naționale. Explicația acestui fenomen nu cred că trebuie căutată în orientarea subiectivă a sociologilor noștri, ci, în mod fundamental, în calitatea scăzută a multora dintre publicații. Este foarte greu să distingi în multe dintre studiile publicate idei, teorii sau chiar fapte suficient de clar și distinct formulate încât să devină un cadru de referință pentru ceilalți sociologi.

Sociologia românească are deja o istorie. A trecut printr-o serie de experiențe pozitive și negative. Pentru a deveni o mișcare efectivă, ea trebuie să ia cunoștință de sine, de istoria sa, de calea particulară pe care a parcurs-o, să extragă învățăminte din experiențele trecute. Consistența internă a unei colectivități științifice o conferă nu numai preluarea contribuțiilor și cumularea rezultatelor, dar și spiritul critic, disputele care ajută comunitatea să se desprindă mai repede de erori și să discearnă cu mai multă pătrundere achizițiile solide.

■ **SOCIOLOGUL CA PRACTICIAN.** Una dintre cele mai dificile probleme ale dezvoltării sociologiei actuale, lucru valabil și pentru sociologia noastră, este cristalizarea unei profesii de sociolog practician. În afara sistemului de cercetare științifică profesionalizată și a celui de predare a sociologiei, sociologul a început să se implice în activitatea practică a diferitelor sisteme sociale. În mod special, la noi s-a pus accentul pe implementarea sociologiei în sistemul industrial. Așa au apărut sociologul industrial, sociologul de întreprindere. Există și alte sisteme sociale care includ la ora actuală sociologi ca specialiști care să-și aducă propria contribuție,

alături de a celorlalți, la bunul mers al activităților sociale. Constituirea profesiunii de sociolog practician reprezintă un punct nevralgic al sociologiei noastre.

Inițial accentul a căzut pe învățământ. Era nevoie de producerea de tineri sociologi. După părerea mea, au fost săvârșite două erori interdependente. În primul rând, accentuând învățământul în vederea lansării sociologiei ca o profesiune practică, s-a neglijat cercetarea sociologică în formele sale instituționalizate, profesionalizate. În al doilea rând, s-a grăbit prea mult producerea de sociologi practicieni. Lipsa unui puternic sistem de cercetare a privat, după părerea mea, sociologia noastră de suportul de cunoștințe necesare. Mai ales în primele faze de dezvoltare a unui nou domeniu profesional, cum este sociologia practică, cercetarea joacă rolul crucial. Ea trebuie să producă cunoștințele și tehnicile de acțiune necesare practicianului. O profesiune practică este în mare măsură rezultatul unei acumulări colective de cunoștințe și tehnici de acțiune. Învățământul, mai ales în condițiile de început în care cadrele de predare nu erau ele însele încă formate în noua disciplină, nu putea forma efectiv sociologi gata pentru activități practice. El oferea doar unele cunoștințe de bază, genera o vocație profesională și un statut social și profesional și mult mai puțin instrumentele unei activități practice efective.

Să luăm spre exemplificare profesiunea de sociolog industrial. A existat intenția ca fiecare întreprindere să aibă sociologul său. În principiu, acest lucru nu este rău. În practică, situația a fost însă următoarea: tinerii absolvenți numiți în posturi de sociologi în întreprinderi s-au trezit din punct de vedere profesional complet dezarmați. Ei aveau mai mult iluzii și bune intenții decât cunoștințe efective. În fapt, profesiunea lor nu era cristalizată ca profesiune la nivelul comunității sociologice. Fiecare tânăr sociolog industrial se presupunea că își va defini el singur problemele de care se va ocupa și își va elabora instrumentele sale de acțiune. Tacit era implicată ideea că fiecare absolvent este capabil să-și constituie singur propria profesiune. Acest lucru este însă o imposibilitate. O profesiune este un elaborat colectiv, iar nu individual. Sistemul științific nu a putut să pună la dispoziția practicienilor lucrările necesare formării și dezvoltării lor profesionale. Literatura noastră sociologică este încă extrem de săracă cantitativ și calitativ pentru a susține un asemenea proces.

În acest sens, consider că dificultățile prin care trece sociologul practician sunt în condițiile noastre generate mai ales de rămânerea în urma a cercetării științifice. Redresarea situației sociologiei poate avea loc în primul rând printr-un accent deosebit pe dezvoltarea mai rapidă a sistemului de cercetare și prin promovarea unei

publicistici de calitate. De abia după ce sistemul de cercetare va reuși să producă suficient, pentru ca bazele diferitelor profesii sociologice practice să fi fost puse, se pot lansa masiv sociologi practicieni.

Problema, de aceea, nu este cea a recunoașterii sau nu a profesiei de sociolog industrial (deși, evident, și acest lucru este important), ci elaborarea efectivă a profesiei, care are loc precumpănitor prin contribuția sistemului de cercetare. Acesta trebuie să-și asume totodată funcția de for metodologic și profesional pentru toți sociologii care lucrează ca practicieni. Situația poate fi redresată, cel puțin parțial, prin lărgirea și instituționalizarea sistemului de contacte între sociologii practicieni și centrele și echipele de cercetare, prin angrenarea acestora în proiectele de cercetare sociologică. Și este clar, da asemenea, că cercetarea sociologică trebuie să furnizeze totodată și materialul științific necesar învățământului sociologic.

Și strategia de implementare a sociologiei în sistemele sociale practice a fost, la „bază”, discutabilă din punctul de vedere al eficacității. Să luăm tot exemplul întreprinderilor industriale. Plasarea sociologilor în întreprinderi se funda pe ideea implicită că problemele sociale la a căror înțelegere și soluționare ei trebuie să contribuie sunt precumpănitor **locale**, specifice fiecărei întreprinderi și manipulabile la nivelul acesteia, în realitate, lucrurile nu stau așa.

Dezvoltarea sistemului nostru industrial implică o serie de procese sociale mai generale, care pot fi controlate, în mod special într-o societate bazată pe o conducere planificată, mai mult la nivelurile superioare ale conducerii. Firesc era, de aceea, ca sociologii să fie angajați în cercetarea și formularea de soluții la variatele probleme sociale ale industriei, începând cu nivelurile centrale ale conducerii sistemului industrial - ramuri industriale, conducere județeană - și de-abia în faza a doua la nivelul întreprinderilor. În acest context, un institut central de sociologie industrială ar fi de natură să aducă o contribuție hotărâtoare la exploatarea proceselor sociale mai generale și la perfecționarea metodologică a sociologilor industriali din întreprinderi.

În fine, este necesar să ne oprim pe scurt la problema cadrelor. Datorită condițiilor istorice în care sociologia noastră a evoluat, există aici diferențe importante între generații. Din vechea generație, formată înainte de război și care a adus o contribuție substanțială la relansarea sociologiei în anii '60, mai sunt puțini reprezentanți. Sociologii din generația între 40 și 60 de ani au venit din alte domenii profesionale, de regulă din filozofie. Ei au beneficiat de anumite condiții favorabile, dar, sub presiunea evenimentelor, au trebuit să se profesionalizeze rapid. O asemenea

situație nu putea să nu lase urme. Cei aproximativ între 30 și 40 de ani sunt primii care au primit, de la început, o formație sociologică specială. Puțini dintre ei au putut fi însă reținuți în sistemul de cercetare științifică sau învățământ superior, având prin aceasta condiții bune de dezvoltare profesională. Ei sunt însă proporțional puțini, existând și în domeniul sociologiei fenomenul de îmbătrânire a cadrelor. Procedura actuală de formare profesională în sociologie nu-mi pare a fi adecvată exigențelor moderne ale profesiei, putând perpetua amatorism și goluri mari în pregătire.

În momentul actual asistăm la o creștere a interesului pentru sociologie manifestat în țara noastră, atât de diferitele foruri de conducere cât și de masa cercetătorilor. Acest lucru este firesc pentru o perioadă de schimbări calitative în strategiile de dezvoltare socială.

Pentru a putea face față în mod responsabil și eficace așteptărilor sporite față de profesiunea de sociolog, este de datoria noastră să analizăm temeinic stadiul în care ne aflăm, problemele și dificultățile pe care le avem de înfruntat și pe această bază să găsim soluțiile cele mai adecvate. Există multe aspecte ale cercetării sociologice care sunt deja în atenția diferitelor foruri responsabile din acest domeniu. Aici am dorit doar să pun în discuția colegilor mei câteva probleme mai generale.

O confruntare deschisă în această privință sunt sigur că va stimula activitatea sociologică din țara noastră, dându-i posibilitatea să-și aducă cu și mai multă eficiență contribuția la rezolvarea marilor probleme pe care dezvoltarea societății noastre le are de soluționat în perspectiva anilor ce vin.